

**ACTAS DEL XIII
CONGRESO INTERNACIONAL
ASOCIACIÓN HISPÁNICA DE
LITERATURA MEDIEVAL**

(Valladolid, 15 a 19 de septiembre de 2009)

**IN MEMORIAM
ALAN DEYERMOND**

I

Editadas por
José Manuel Fradejas Rueda
Déborah Dietrick Smithbauer
Demetrio Martín Sanz
Mª Jesús Díez Garretas

VALLADOLID
2010

© Asociación Hispánica de Literatura Medieval, 2010

© Los autores, 2010

Reservados los todos derechos. Prohibida la reproducción parcial o total por cualquier medio, salvo para citas, sin permiso escrito de los propietarios del copyright

Publicado por el Ayuntamiento de Valladolid y la Universidad de Valladolid

Ni el Ayuntamiento de Valladolid, ni la Universidad de Valladolid (UVa) ni la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (AHLM) ni los editores son responsables de la permanencia, pertinencia o precisión de las URL externas o de terceras personas que se mencionan en esta publicación, ni garantizan que el contenido de tales sitios web es, o será, preciso o pertinente.

Edición realizada dentro del proyecto de investigación VA46A09 financiado por la Junta de Castilla y León.

Ilustración de la cubierta de María Varela

ISBN 978-84-693-8468-8

D.L. VA 951-2010

Impreso en España por
Valladolid Artes Gráficas

DIAFEBUS: EL PAPER DE L'AJUDANT DE L'HEROI*

ANNA FRANCÉS MIRA

M'agradaria començar plantejant una pregunta: què seria de l'heroi sense el segon oficial? Moltes vegades es repeteix el patró de l'heroi, de l'home galant i valent, acompanyat de l'amic, que pren el paper d'ajudant, de company de batalles o més recentment de graciós. Aquest guió ha estat des de sempre molt explotat tant a nivell literari –per exemple Sherlock Holmes i Wattson– com a nivell cinematogràfic –podríem posar el cas de Batman i Robin. Aquests dos exemples actuals que acabe d'esmentar no són més que un reclam per endinsar-nos en el món medieval.

L'obra referent de la nostra comunicació és el *Tirant lo Blanch* de Joanot Martorell. Sobre ella s'han abocat una gran quantitat d'estudis que no deixen marge al dubte: l'elogi a l'obra li arriba des de moltes vessants (la novetat dels personatges, les tècniques narratives, la unió de la trama cavalleresca amb l'amorosa, la introspecció psicològica ...), però poques vegades es ressalta el paper del segon oficial de l'obra: Diafebus.

Els objectius que ens vam marcar en plantejar-nos aquesta comunicació, era fer evident el tractament particular que agafa en l'obra la creació del duet d'herois protagonistes i la seua fórmula de redacció. El que volem és intentar demostrar la importància de Diafebus no sols en el desenvolupament de l'obra, sinó, especialment, en la creació i superació de l'heroi protagonista.

Per tal d'observar algunes de les novetats que Joanot Martorell introdueix en aquesta parella, hem volgut remarcar-les a partir de la comparació d'alguns passatges del *Tirant* amb els d'altres dues obres catalanes medievals que segueixen aquest patró. Es tractarien del *Blandín de Cornualla*, obra anònima del s. XIV escrita en provençal, i del *Jacob Xalabín*, obra igualment anònima

* Comunicació elaborada dins del Doctorat interuniversitari en estudis filològics interdisciplinars (filologia catalana i afins), Universitat d'Alacant.

del s. XV. Hem triat aquestes novel·les perquè en elles vénen representades dos tipus diferents de companys que ens ajudaran a exemplificar la nostra proposta.

D'aquesta manera, anirem fragmentant per ordre cronològic tal i com apareixen al *Tirant*, els passatges on Diafebus té un paper clau en l'elaboració del concepte de l'heroi amb els passatges que pogueren ser correlatius amb les altres obres esmentades -que no cronològics- per marcar en tot moment la superioritat bèl·lica i humana del personatge creat per Martorell.

Sabem que les tres obres que volem comparar tenen pretensions distintes i representen tres arquetipus d'herois molt diferents. A pesar d'açò, els tres herois assumeixen la màxima representació del seu paper encara que a escales diferents. No ocorre de la mateixa manera amb els companys, ja que no responen ni representen el mateix ideal.

El viatge de Diafebus comença de la mà de Tirant. La primera parada la trobem a Anglaterra¹. Ací és on Diafebus fa la seua primera gran aparició. Després de tornar de les festes realitzades pel rei d'Anglaterra per celebrar les seues noces, Tirant torna a un punt indeterminat del camí on l'ermità que l'havia alligonat esperava la resolució de les mateixes. Tirant, com a bon cavaller comença a contar-li els esdeveniments allí ocorreguts sempre guardant una distància i d'una manera genèrica. Aquest detall² posa en preavís al lector que intueix que el guanyador del torneig ha estat el propi heroi i per això no vol contestar les preguntes de l'ermità. En aquest punt, Martorell ens fa la presentació del personatge de Diafebus que és introduït abruptament i no és fins més avançada l'obra que sabem que es tracta del cosí de Tirant³:

- Tirant, mon fill –dix lo hermità-, ¿com no m'responeu al que us demane?

Levà's un cavaller que's nomenava Diaphebus e dix:

- Senyor, paraules hi à que no han resposta; emperò, senyor, jo us jur, [...] que us diré veritat de tot lo que s'és seguit del que vostra senyoria demana, e açò sens fictió neguna.⁴

La presentació dels acompanyants de l'heroi en les altres dues obres que comentem és molt més estàndard, ja que es tracta d'unes narracions molt més simples en l'elaboració de la trama. En el *Blandín* trobem a l'inici la presentació conjunta del dos personatges:

¹ Recordem que la separació en parts no va ser feta per Martorell, sinó que Diego de Gumier la va introduir en la seua traducció castellana de 1511 *Tirante el Blanco*.

² PERUJO MELGAR, J.: *La coherència estructural del "Tirant lo Blanch"*, Alacant, Institut de cultura Juan Gil-Albert (Diputació d'Alacant), 1995.

³ La relació entre els dos cavallers queda totalment clara quan Tirant es refereix a ell com a cosí (cap. CXVIII)

⁴ MARTORELL, J., *Tirant lo Blanch*, edició coordinada per Albert Hauf, València, Tirant lo Blanch, 2008, pàgs. 238-240, cap. LVII.

En nom de Dieu començarai
un bell dictat et retrairai
d'amors et de cavalleria,
et d'una franca companyia
que van fer dos cavalliers,
que vòlgron per lo món anar
e llur aventura cercar.
E la un, se Diueu me valla,
hac nom Blandín de Cornualla,
e l'autre si fa apellar
Guiot Ardit de Miramar.⁵

Aquesta introducció del *Blandín* ja ens indica quins seran els personatges principals i quina serà la trama de la novel·la: dos cavallers a la recerca d'aventures en les quals podem intuir com a mínim, que un d'ells acabarà en fortuna. Però, quin d'ells serà l'heroi principal? En aquesta citació no ho podem saber, ho descobrirem al llarg de l'obra pels fets escamesos (o protagonitzats) pels dos cavallers que ens diran quin serà l'heroi i quin l'acompanyant⁶.

La presentació en el Jacob Xalabín és bastant diferent. En la primera rúbrica es presenta el protagonista Jacob Xalabín, a més de tota la trama de l'obra, fins i tot el final:

Açí comensa la Istòria de Jacob Xalabín, ffill de l'Almorat, senyor de Turquia, on se conté quines aventures li vengueren en la sua vida, ne con ne en qual manera finà sos dies per mans de Beseyt Bey, son frare bastart, qui axí mateix aucís son pare, segons que hoÿrets.⁷

L'aparició d'Alí Paixà no és tampoc de manera abrupta com en el *Tirant*. Ací el narrador ens fa un panorama de la situació i després del primer problema de Jacob (l'amor de la madrastra) acudeix al seu millor amic com faria amb qualsevol altre problema i ens descriu una relació que no deixarà lloc a dubtes.

E cridà un seu gran companyó qui havia nom Alí Baxà, lo qual ell molt amava, axí com se feya a ell l'altre. [...] E aquest Jacob Xalabín havia pres en tanta d'amor aquest jove Alí Baxà, que abdosos no-s podían partir, en anar ne en menjar, ne en bevent ne en dormint, ans tots temps continuadament estaven ensemps en casa del prohóm Alí Baxà, pare del dit jove.⁸

⁵ *Blandín de Cornualla i altres narracions en vers dels segles XIV i XV*, edició a cura d'Arseni Pacheco, Barcelona, Edicions 62 i "la Caixa" ("MOLC"), 1992, 2a edició, pàg. 27.

⁶ És més, el manuscrit original escrit probablement al tercer quart del s. XIV i que es conserva a la Biblioteca Nacional Universitària de Torí (Itàlia), ve sense rúbrica. L'obra va ser batejada amb el títol de *Blandín de Cornualla* més recentment.

⁷ *Història de Jacob Xalabín*, edició a cura d'Arseni Pacheco, Barcelona, Editorial Barcino, col·lecció "Els nostres clàssics", 1964, pàg. 49.

⁸ *Jacob Xalabín*, op. cit., pàgs. 54-55.

Si reprenem el cas de *Tirant*, l'aparició de Diafebus introdueix una tècnica molt innovadora que ens trasllada virtualment als fets ocorreguts a Anglaterra (flashback). El que tenim en aquest punt és una alternança de narradors, que parle Tirant i després Diafebus fa que es mantinga la dinàmica del lector i ens deixa clar que aquest últim personatge serà important a l'obra. No és poc significatiu, que diferents interpretacions magnifiquen el paper de Diafebus com a narrador. Un cas curiós és el de Vicente Aranda que en la seua particular interpretació cinematogràfica del *Tirant* li dona a Diafebus el paper de narrador de tota la història i simula que la pel·lícula és tota contada per ell mentre du les restes de Tirant de tornada a Bretanya per a ser soterrades. Per altra banda, permet a Martorell començar a focalitzar el que realment li interessa que són les gestes de Tirant. Davant la insistència de l'ermità, Tirant es veu obligat a deixar pas a un altre cavaller que diga qui ha guanyat el torneig, ja que estaria mal vist que ell parlés sobre les seues pròpies victòries, seria arrogant i cregut. Ací entra Diafebus, cosí de Tirant que descriu fil per randa tot el procés pel qual aquest va guanyar i va ser nomenat cavaller. La primera aparició de Diafebus queda, per tant, supeditada a la funció de destacar aspectes com la modèstia de l'heroi.

A la part d'Anglaterra Diafebus té el ferm propòsit de remarcar la vàlua de Tirant com a cavaller. A partir d'aquesta presentació el lector sabrà que serà capaç de dur endavant els reptes que se li plantejaran.

Per quant la honor ha ésser dada a aquell o aquells qui millor ho hauran fet en aquest honrat pas e són stats totstemp vençedors, sens nenguna volta ésser stat vençut e sens reproche negú, ordenam, manam e sentenciam dar la mundan glòria, honor y fama a l'egregi e virtuós cavaller, de nostra mà fet, Tirant lo Blanch.^{9 10}

En el cas de Guiot, l'anònim autor no troba altra manera d'exaltar les qualitats de Blandín que comparant ambdues. La diferència entre les seues accions ens dirà quin dels dos és l'heroi. Mentre que Guiot perd batalles i és empresonat dues vegades, Blandín aconsegueix guanyar-ho tot i alliberar el seu company. Mentre que Guiot tria sempre la vida més fàcil (el camí ample) per buscar aventures, Blandín no tem a les dificultats. Mentre que Guiot necessita demanar que el conviden a dinar (el pastor, l'ermità), Blandín és convidat per una bella donzella. Mentre que Guiot veu fracassada la seua aventura, Blandín rescata una donzella de qui s'enamora. Per tant, les qualitats positives de Blandín no arriben al lector perquè Guiot ens les mostre, sinó per contraposició als seus actes i a les seues decisions. Així, Blandín és amic, bon cavaller, lluitador, valerós, no li importa el sacrifici, ni té por a les dificultats, i sap mantenir la seua paraula, ja que ho deixa tot per anar a buscar a Guiot.

⁹ Diafebus llig la carta atorgada pel rei d'Anglaterra al vencedor del torneig.

¹⁰ *Tirant*, op. cit., pàg. 241, cap. LVIII.

En el cas d'Alí Paixà, aquest també ressalta les qualitats de Jacob, però no de la mateixa manera. Jacob és sempre superior a Alí, és el fill de l'Amorat i per tant no necessita demostrar la seua vàlua. En els altres dos casos es tracta de dos cavallers que busquen honor i aventures, en el cas de Jacob les troba de manera indirecta. Per això, la qualitat que més destaca en l'obra és la gran amistat que uneix els dos amics, que els fa victoriosos d'una prova tan dura. A més, hem de pensar que Jacob Xalabín és una obra més bé sentimental, on el paper de la guerra està supeditat sempre a un segon pla, i on tan sols adquireix una certa importància al final de l'obra, precisament quan Jacob acaba mort i Alí viu.

La següent parada en el viatge ens duu a l'imperi grec. Tirant i els seus homes acaben d'arribar a Constantinoble per intentar deslliurar l'imperi de l'amenaça dels turcs. En entrar a fer reverència a la família de l'emperador, Tirant es queda corprès de la princesa Carmesina i torna capficat a la seua posada. Ací entra en joc el nostre company, qui de seguida se n'adona del que li ha succeït al seu capità:

-Capità senyor, prech-vos per amor mia qu'm digau lo vostre mal quin és, car si per mi vos porà ésser donat algun remey ho faré ab molt bona voluntat.

-Cosí meu- dix Tirant-, lo meu mal a present no fretura vís saber-lo. E yo no tinch altre mal sinó de l'ayre de la mar, qui m'à tot comprés.

-O capità! ¿E de mi vos voleu cobrir, que de tots quants mas e béns aveu tenguts yo·n só stat archiu, e ara de tan poca cosa me bandejou de vostres secrets? Digau-m'o, yo us clam merçé, e no·m vullau amagar res que de vós sia.

-No vullau turmentar més la mia persona [...] Yo ame.¹¹

Ara observarem com es produeix l'enamorament de l'heroi en les altres dues obres i veurem així la diferència amb Diafebus. En el *Blandín* dues vegades diu el protagonista que està enamorat, encara que tan sols l'última és la vertadera¹². Blandín rescata Brianda i es declara directament demanant-li el seu

¹¹ *Tirant*, op.cit., pàg. 473, cap. CXVIII.

¹² La primera de les voltes Blandín s'ha endinsat soles en una cova per buscar aventures. S'adorm a un verger i el desperten dos donzelles que volen que les allibere d'un gegant. Llavors, quan Blandín desperta diu que està ferit d'amor de les dues donzelles que eren molt belles. Quan mata el gegant la relació amb elles acaba. Sabem que cap d'elles serà l'amor de Blandín perquè no tenen nom i parlen de manera conjunta. (1997:65).

El segon enamorament que pateix Blandín és el vertader. Ocorre en l'última de les aventures, aquella que li proporcionarà honor. Es tracta d'una donzella encantada que quan és alliberada li ofereix a Blandín tot el seu or i les seues terres. Però Blandín li contesta:

-Na Brianda, se Dieus mi valla,

de vós non volle per present

castell, ni terra, ni argent,

ni ren alre que vós hajats,

mais vostra amor si a vós plats. (op. cit. pàg. 63)

amor. Brianda li alça l'elm i es besen i corresponent així la requesta feta. Es tracta d'un comportament propi d'un bon cavaller que no s'atmoreix tampoc davant de l'amor i que sap eixir victoriós davant qualsevol entrebanc. De fet, Guiot se n'assabenta de tot quan Blandín li diu que vol casar-se i que si vol compartir el matrimoni, la germana de la seua amada, Irlanda. Guiot, per tant, no intervé en cap moment en el procés d'enamorament del seu company i la felicitat la troba immerescudament per la bondat d'aquest.

En *J. Xalabín* s'introdueix una nova variant. És la princesa Nerguis qui demostra primer el seu amor cap a Jacob i de qui primer tenim notícies. Nerguis envia a la seua cambrera a donar-li un mandil com a signe d'amor a Jacob, mandil que aquest accepta enamorat.

E vahent ella aquest Jacob Xalabín moltes e diverses vegades, e vahent-li fer aquellas tan grans meravellas, sí se n'amorà e enclinà son cor envers ell, tant que tots jorns no s'esmaginava ne trobava pler sinó que pogués veura aquest Jacob Xalabín.¹³

-[...] Prech-te que tu digues a la mia senyora Nerguis que no ha res en aquest món en què yo trop tan gran desplaer com fas en aquest spay que stich con no la veig, que a mi appar que passen M anys de una ora que stigua que no la vege.¹⁴

Aquest enamorament dels protagonistes té alguna conseqüència en els nostres interessats? Sempre s'ha interpretat l'oportunitat que se li presenta a Diafebus –i que sap aprofitar– com una conseqüència de l'amor entre Tirant i Carmesina. L'ajuda de Diafebus es veu recompensada amb l'amor d'Estefania, una de les dames d'honor de la princesa. Però, plantegem-nos la situació a l'inrevés: Diafebus va a palau a tantejar els sentiments de Carmesina i allí es troba amb Estefania de qui s'enamora. Carmesina li demana constantment consell a Estefania, qui al principi té vergonya de mostrar els seus sentiments per Diafebus, però que prompte es destapa. La relació entre els dos amics és ben vista per Carmesina que troba en Estefania algú amb qui parlar d'un tema tan íntim, i a més compartir experiències. La idea d'una parella paral·lela beneficia positivament a Carmesina que, encara que no es pot deixar doblegar per la seua condició de princesa, no deixa dubtes dels sentiments recíprocs. Si no haguera existit la relació entre Diafebus i Estefania, la de Tirant i Carmesina hauria estat igual a pesar de la intervenció de Diafebus?

Remuntem-nos per a explicar-ho a un dels episodis clàssics, les bodes sordes. Aquestes ocorren perquè Carmesina, Estefania i les altres donzelles decideixen anar al castell de Malvehí per encoratjar els cavallers. Allí es produeix la cita nocturna que coneixem per Plaerdemavida. Sempre s'ha destacat la victòria amorosa de Diafebus i l'espera de Tirant. Però, és que

¹³ *Jacob Xalabín*, op. cit., pàg. 89.

¹⁴ *Jacob Xalabín*, op. cit., pàg. 93.

realment aquest encontre es podria haver produït sense la relació amorosa de l'altra parella? Carmesina hauria cedit a aquesta cita amorosa? És per açò que afirmem que Diafebus és un esclavó indispensable en aquesta història d'amor.

Pel que fa als altres dos "segons", l'única conseqüència que li arriba a Guiot després de l'enamorament de Blandín és la recompensa immerescuda –immerescuda perquè no se l'ha guanyada com un bon cavaller– de trobar de retruc l'amor. L'enamorament del protagonista ja hem explicat que ocorre sense la participació del seu company, i que no és fins al final que s'assabenta de les intencions de matrimoni de Blandín. Allí Blandín li ofereix l'opció de casar-se amb la seua cunyada i viure al castell. Com podia dir que no? Hem d'observar en aquest cas una diferència subtil però substancial amb Diafebus, Guiot no és ferit d'amor simplement accepta com un bon matrimoni de conveniència.

Alí Paixà, en canvi, sí que pateix conseqüències de tot tipus. Alí s'assembla més a Diafebus, fa tot el que estiga al seu abast perquè l'amor del seu senyor arribe a bon port i en el seu cas no siga descobert, ja que Nerguis ja estava promesa al senyor de Setalia. Per això no té cap problema de vestir-se de dona per ajudar el seu senyor si aquesta és la solució. Però, en arribar al castell del senyor de Setalia vestit com Nerguis el condueixen a l'habitació de la germana del senyor de Setalia, on no pot refrenar els seus impulsos d'home i força a la donzella:

E Alí Baxà, axí com aquell qui era molt jova e trempat, comensà de fer en ella tal cosa qui no és leguda de dir; e la donzella, qui viu açò, no·u tench en joch, ans volch cridar, e de continent Alí Baxà posa-li la mà en la bocha e dix:

- No digats res; si no, vós sou morta.¹⁵

En aquesta escena –molt criticable sota el prisma actual– trobem a la donzella amb qui acabarà Alí Paixà, però on el procés d'enamorament ja no ha estat igual d'intens i amorós com en Jacob, altra mostra de què no és l'heroi de la novel·la. Per què aleshores apareix la germana del senyor de Setalia? Perquè és indispensable (a l'igual que en Tirant ho és Diafebus i Estefania) per a poder seguir la trama i donar-li una certa lògica als successos. Sense la donzella, Alí Paixà no podria haver escapat i al mateix temps l'autor li busca parella.

Una vegada ha passat tot el procés amorós i s'ha consolidat (encara que amb entrebancs), trobem que abans del naufragi de Tirant, Diafebus ha estat fet pres pels musulmans. Mentre Tirant encara es troba convalescent es produeix una escissió d'opinions al camp de batalla entre el duc de Macedònia (Diafebus) i el duc de Pera. Una errònia decisió d'aquest últim fa que perguen una batalla contra els turcs, en la qual acaben empresonats tots els cristians que han quedat

¹⁵ *Jacob Xalabín*, op. cit., pàg. 117.

amb vida, entre ells Diafebus. Aquesta situació no variarà fins a la tornada de Tirant. En tot el procés d'Àfrica, no sabem què passa a Constantinoble i és després de tornar Tirant que sabem que Hipòlit és qui ha assumit el control de l'exèrcit (una dada molt significativa per a la concatenació dels fets) i que Diafebus continua pres. En aquest moment sabem que la intervenció de Diafebus ja no serà primordial per a la resolució dels conflictes pendents. Tirant torna a mostrar la seua superioritat i la seua noblesa quan després de la lamentació que li fa la duquessa de Macedònia aquest li contesta:

Car yo us promet, per l'orde que tinch de cavalleria, ab tots los altres, seran fora de la presó e vendran ací perquè vostra gentilesa sia contenta, e per altra cosa no só vengut ací.¹⁶

Per què suposa aquest fet que Diafebus ja no serà valorat igual si Tirant també ha estat presoner a Àfrica? La diferència és molt senzilla. A Àfrica Tirant ha lluitat contra les adversitats i s'ha alliberat pels seus propis mètodes, sense que ningú anara a rescatar-lo. A més ha aconseguit convertir a una gran quantitat d'infidels i tornar a Constantinoble per acabar el seu treball. En canvi Diafebus ha hagut d'esperar que Tirant torne d'Àfrica per poder ser salvat. L'oposició d'aquests fets deixa clar, per si el lector tenia algun dubte, qui és l'heroi, ja que a l'Edat Mitjana el cavaller que aconseguia fama era aquell que superava tots els reptes. Novament, el paper de Diafebus és importantíssim per elaborar el caràcter de l'heroi, en aquest cas per contraposició.

Després d'arribar a un tracte amb els turcs, Tirant els perdona la vida a canvi de les terres arravatades i dels presoners cristians. En arribar a Alexandria, on estaven els captius, Tirant es retroba amb Diafebus qui no sap com agrair-li que haja anat a buscar-lo i s'esplaia en elogis:

- Senyor Tirant, no és de menor alegria la vostra vista que fon al venguda del nostre Redemptor als catius presoners e antichs pares nostres detenguts en lo baix purgatori. [...] Vós sou lo exalçament de la santa fe, vós sou la glòria y reparació dels crestians, vós sou la nostra vida y lo tresor de nostre rescat.¹⁷

Un dels elogis més grans que podia rebre un cavaller era comparar-lo amb Crist, com el Redemptor dels hòmens, que és exactament el que fa Diafebus. La victòria s'apropa i les vanaglòries cap a l'heroi s'accentuen.

En aquest aspecte el *Blandín de Cornualla* és una obra que ens ve perfectament per a comparar aquest comportament del "segon" i la seua influència en l'obra. Blandín i Guiot separen les seues aventures en diverses ocasions i en dos d'elles Guiot és fet presoner. La primera de les voltes Guiot li

¹⁶ *Tirant*, op. cit., pàg. 1431, cap. CCCCXLVIII.

¹⁷ *Tirant*, op. cit., pàg. 1467, cap. CCCCLX.

demana a Blandín que el deixi lluitar contra un gegant per a demostrar que pot amb ell. Blandín accepta de bon grat, però resulta que el gegant venç Guiot. Després d'un temps d'espera Blandín decideix buscar el seu company. Quan arriba al castell veu al gegant contra el què lluita, mentre Guiot ho sent des de la presó. Per les veus Guiot s'enfureix i tomba avall la reixa que el tenia pres per anar on es troba Blandín i entre els dos donar mort al gegant.

E va-se'n ell com a fellon
vers la porta de la preson,
e am los braços tan fort tirat
que per terra tot ho tombet. [...]
Apertament se'n va armar
e vers Blandín se'n va anar,
e dis-li: -Cavalier amic,
ve-vos aissí Guillot Ardit.¹⁸

Però Guiot és fet presoner una segona vegada, i aquesta amb més dificultats que la primera. Quan els camins dels dos cavallers se separen, Guiot decideix agafar el camí que sembla ser més fàcil, però les aventures que allí li esperen fa que mate a un bon cavaller i al seu germà, per la qual cosa és empresonat per la resta de la família. En canvi, Blandín ha alliberat una princesa encantada després de passar moltes proves victorioses. Està enamorat i feliç, però recorda una promesa que li va fer a Guiot de trobar-se el dia després de Sant Martí i ho deixa tot per anar a buscar-lo. Quan no el troba s'endinsa en el camí que havia agafat l'amic i després de trobar-lo i lluitar contra els enemics aconsegueix alliberar-lo. Resulta estrany que no es mostre cap parlament on Guiot agraisca el rescat, sinó que l'alliberament es resol amb una breu intervenció per part de Blandín:

- Guillot, pensem-nos-en d'anar
apertament sense tardar,
car non nos fem plus ren aissí.¹⁹

La història és molt pareguda amb la de Diafebus, els dos són empresonats i no poden alliberar-se per ells mateixos. Després d'un temps han d'esperar que els seus companys vinguen a alliberar-los. Tirant i Blandín queden com a bons cavallers, que no abandonen a un amic i que no temen a perdre la vida o la felicitat de la qual disposaven per ells. Quina és aleshores la gran diferència? Diafebus i Tirant protagonitzen una escena emotiva, amb l'alegria d'un retrobament que Diafebus sap agrair comparant-lo amb el Redemptor. Per altra part, no queden al final igual de mal parats Diafebus que Guiot, ja que Diafebus va ser

¹⁸ *Blandín de Cornualla*, op. cit., pàg. 36.

¹⁹ *Blandín de Cornualla*, op. cit., pàg. 75.

apressat per les males ordres del duc de Pera mogut per l'enveja. Guiot ha arribat per equivocacions pròpies.

A la tercera obra que comentem, no trobem exactament aquest episodi, hem de recordar que és una obra més centrada en l'amor i menys en les armes. L'únic que podem trobar en aquesta novel·la seria un episodi similar però de tema amorós i canviant el rol dels cavallers. Jacob Xalabín acudeix a la torre per desig de Nerguis. Quan es troben es besen i es desmaïen de l'emoció. Això fa que Alí afronte una situació complicada, agafa la roba de Nerguis i els tanca a la torre. No és fins uns dies després quan aconseguix escapar que torna a la torre i allibera el seu senyor.

E axí com aquell qui era molt cert e savi [...], e per la sua discreció e saber, sí dix a la cambrera:

-Avet-o: nosaltros som morts, per què havem a pendra qualque manera.²⁰

E après que foren a la torra sí descalvalcaren e Alí Baxà, qui tenia la clau de la torra [...] atrobà Jacob Xalabín ab la donzella, los quals, com viren Alí Baxà, pugats dir si n'hagueren gran goig e gran plaer e alegria.²¹

En aquest cas el paper fonamental el té Alí Paixà, ja que Jacob Xalabín com a bon cavaller està tan enamorat que perd la consciència. Aquest és un element comú dels herois que tractem, tots estan malats d'amor.

La parada final del viatge de Diafebus la trobem de nou a Constantinoble, en el desenllaç de l'obra. Com ja hem dit Tirant rescata a Diafebus i junts aconseguixen alliberar l'imperi dels turcs. És aleshores quan comença a trobar-se malament i decideix fer el seu testament. En ell deixa a Diafebus i Carmesina com executors del mateix, és a dir han de curar perquè es complisquen els desitjos de Tirant:

En lo qual, pos marmessors meus, e del meu present testament executadors elegesch, ço és, la virtuosa e excel·lent Carmesina, princessa de l'Imperi Grech e sposa mia, e lo egregi e car cosín germà meu, Diafebus, duch de Macedònia, als quals suplich carament tinguen la mia ànima per recomanada.²²

Fet curiós és que després al testament de Carmesina, Diafebus ocupe el mateix lloc:

En lo qual pos marmessors meus e del meu present testament executadors lo egregi Diafebus, duch de Macedònia, e la egregària Stefania, muller sua, als quals suplich carament tinguen la mia ànima per recomanada.²³

²⁰ *Jacob Xalabín*, op. cit. pàg. 107.

²¹ *Jacob Xalabín*, op. cit. pàg. 124.

²² *Tirant*, op. cit., pàg. 1488, cap. CCCCLXIX.

²³ *Tirant*, op. cit., pàg. 1511, cap. CCCCLXXVII.

Quin final tindran els nostres altres acompanyants del viatge? Ja ho deixàvem clar abans. El cas de Guiot és molt ràpid, i encara que al final de l'obra intenten que valorem igual els dos cavallers sabem que Guiot aconsegueix la fortuna i la felicitat gràcies a Blandín.

Ares ve-vos que vos hai dit
com Blandín e Guillot Ardit
atrobéron bones mullers,
car féron com bons cavaliers.²⁴

El final del viatge d'Alí Paixà és semblant al de Diafebus. Després de totes les aventures viscudes, en l'última batalla contra els cristians Jacob Xalabín és assassinat pel seu germà bastard Beseit Bei que es fa amb el poder, mentre que Paixà es queda com a l'home de confiança del nou senyor:

E per çò vuy en dia reig tota la terra aquest Beseit Bey, axí com a senyor, qui és lo bastart. E lo major hom que ell hage ne sia en la Turquia, qui vuy reig per aquest, sí és aquest Alí Baxà; e encara és viva la sua muller, germana del senyor de Satalia.²⁵

Ha canviat socialment la vida d'aquests acompanyants al llarg del viatge? En el cas de Guiot i Alí ja ho hem repetit. Guiot aconsegueix la fortuna gràcies a Blandín, i Alí es queda en el mateix lloc important del regne perquè amb els seus actes s'ho ha merescut. Diafebus, en canvi, és qui més ha rendibilitzat les seues batalles i la seua relació amb Tirant. Aquest li cedeix el comtat de Sant Àngel a Diafebus i l'emperador el nomena duc de Macedònia com a regal pel seu casament amb Estefania.

En aquest llarg viatge, hem volgut remarcar el paper de Diafebus en el *Tirant* amb l'ajuda de la comparació dels paral·lels al *Blandín* i al *Jacob*. Les conclusions a les quals hem arribat han quedat prou clares:

–Si comparem Diafebus amb personatges paral·lels d'altres obres ens trobem amb un personatge més madur que condensa més d'una utilitat. A què ens referim amb açò? Al *Blandín* Guiot ens serveix per a marcar i accentuar les qualitats del seu company. Les peripècies de Guiot són tractades pel seu autor com a simples fets circumstancials amb els quals poder comparar-se. En el cas de Jacob Xalabín marca en tot moment la vàlua vertadera de Jacob que li permet tenir la fidelitat inalterable d'Alí Paixà. En el *Tirant*, Diafebus ens serveix a més de les coses anteriors, per contar les proeses del seu company, per ajudar-lo a consolidar una relació amorosa que el durà a ser emperador de Constantinoble i, per tant, a l'ascensió social. A més, lluitarà juntament amb Tirant per expulsar els turcs i acabarà sent duc de Macedònia que està al comandament de l'exèrcit.

²⁴ *Blandín de Cornualla*, op. cit., pàg. 79.

²⁵ *Jacob Xalabín*, op. cit. pàg. 149.

De la mateixa manera, sap mantenir-se al costat del seu cosí fins a la seua mort, a pesar de no ser finalment el seu afortunat hereu.

–Així, fa la sensació que Martorell tenia un pla perfectament traçat per a Diafebus, com a mínim al principi, la principal raó del qual era ajudar a veure Tirant com l'heroi que tots necessitem.

A Anglaterra el fa narrador per destacar les qualitats de Tirant i perquè l'espectador siga coneixedor dels fets ocorreguts. Quan arriben a Constantinoble de seguida Tirant pateix mal d'amor i Diafebus comença la seua cura. Va a palau i primer torna a fer de narrador davant l'emperador i Carmesina de les aventures angleses. L'escena té molt de sentit. El lector ja sap que Diafebus té tota la informació de primera mà, és fidedigna i sap contar-la per deixar en bon lloc al seu cosí. A més, és com un primer pas d'apropament a Carmesina i a l'emperador (i amb això el tro de l'Imperi), ja que la relació entre Carmesina i Tirant no es podria dur a terme si aquesta tingués el més mínim dubte de la seua noblesa com a cavaller. El següent pas de Diafebus és parlar amb Carmesina i deixar en un bon lloc a Tirant. Tal i com es comenta està acostumat a tractar amb donzelles i sap perfectament com ensibornar-les. Li diu que el vertader motiu del viatge de Tirant era contemplar la seua bellesa.

Però Martorell introdueix un altre element per fer més creïble que una princesa que és d'una condició més alta que un cavaller, accedisca a la requesta amorosa. Ací entra en joc la relació amorosa entre Diafebus i Estefania amb què Carmesina es pot comparar. Precisament, gràcies a aquesta comparació podem veure com la relació dels protagonistes és més pura i casta, més d'acord amb la visió que volen mostrar.

–Si la novel·la acabara ací, el patró establert amb altres narracions cavalleresques tindria alguna similitud. Però no. Diafebus és empresonat mentre que Tirant naufraga a Àfrica. En aquest punt l'ascensió social de Diafebus frena de colp. Al cap de l'exèrcit grec es troba Hipòlit, nebot de Tirant que assumeix així el seu rol. En tornar d'Àfrica Diafebus és alliberat per Tirant, a l'igual que l'imperi grec. En el desenllaç, ja conegut per tots, Tirant deixa d'hereu a Hipòlit, per què?

Si analitzem la nostra teoria del fet que totes les aparicions de Diafebus van destinades a aconseguir una millora en la condició social de Tirant i convertir-lo en heroi, aquesta millora ja s'ha forjat amb la unió de Tirant i Carmesina (hereu al tro). Mentre les fases de l'amor continuaven Diafebus ha continuat creixent, fins arribar al matrimoni amb Estefania i a ser duc de Macedònia. Què passa després? La intervenció directa de Diafebus ja no és necessària, ja no li toca a ell assumir el destí de Tirant. L'alliberament de Diafebus ens serveix per

recordar-nos la superioritat de Tirant i deixar-nos palesa que la balança està del costat d'Hipòlit que ha agafat un gran protagonisme ràpidament a l'última part. Què podria explicar l'aparició d'Hipòlit? Pensem per un moment que Martorell ja tenia planejada la mort de Tirant i per tant, era lògic que matara a Carmesina perquè el lector que ha acompanyat els protagonistes en aquest amor tan intens, no podria concebre com ella podria viure ara sense ell. Per tant, planejant les dues morts, a qui havia de deixar d'hereva Carmesina? Sabem que primer té dret la família i la família directa era l'emperadriu. Per tant, com anava a unir Martorell a Diafebus i l'emperadriu? Potser en adonar-se del final que havia planejat va veure necessari introduir un tercer personatge que es relacionara amb l'emperadriu per no separar el tro de la cristiandat? Deixarem aquestes qüestions en l'aire.

